

A MAGYAR BÚCSÚJÁRÁS TÖRTÉNETE ÉS NÉPRAJZA

Bálint Sándor–Barna Gábor: *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza.* Szent István Társulat, Budapest, 1994

A népi vallásosságkutatás fontos alpművét jelentette meg Barna Gábor, a szegedi egyetem Néprajzi Tanszékének tanára, akinek előde, néhai Bálint Sándor, a szegedi nemzet nagy fia, egész életét a magyar laikus szakralizmus kutatásának szentelte. A búcsújárás történeti és néprajzi emlékeit, szokásait Bálint Sándor csak cédulákon, feljegyzésekben tudta örökül hagyni, hogy a nyomdokába méltán lépő, e téren már jártas és szép kutatási eredményeket felmutató néprajzos tovább járja az évszázados zarándokhelyek búcsúút Magyarországon és külföldön, levéltárakban, könyvtárakban kutasson, ellenőrizzen, fényképezzen. Mindezek után, a nagy mű elkészültével olyan könyvet vehetünk kezünkbe, szakemberek vagy kíváncsi olvasók, lapozgatók, melyből egy sajátos, mondhatni különleges, a maga törvényeit is megalkotó s azok szigorú rendszabályai által létező világot ismerünk meg.

Barna Gábor szerint „a búcsújárás szellemi mozgatórugói a vallásban, kiváltó okai a mindennapok bajokkal, gondokkal terhelt életében keresendők, megvalósításának körülményeit pedig mindig a közösség konkrét helyzete, a történelmi situáció, a társadalom anyagi és szellemi viszonyai határozzák meg”. A búcsújáró szent helyeket keres fel, hogy bűneire orvoslást, bocsánatot nyerjen, s ennek hathatós formája a zarándoklat és a zarándoklás közben, meg a kegyhelyen végzett imádkozás. Imájával ilyen helyeken, akár kérés, akár köszönet céljából mondja, könnyebben teremt kontaktust Istennel, vagy a kegyhely védőszentjével, aki a magyar búcsújáróhelyek esetében leginkább a Boldogasszony.

A könyv tipologizációja szerint az ilyen indíttatással felkeresett szakrális helyek lehetnek: „1. *emlékhelyek* azok, melyek a vallásalapítók, szentek életében jelentősek voltak, 2. *szentek, hőrosok sírhelyei*, testereklyéinek őrzőhelyei, 3. *kegyképek és -szobrok*, amelyek főleg a középkori kereszténységtől kezdődően számottevők” (kiemelés B. G.). A Vajdaságban az utóbbiakból találunk néhány ismertebbet, amelyek közül a Dorozslo peremén álló s a XIV. század óta ismert Bajkút már elnyerte méltó szakirodalmi bemutatását Raj Rozália és Nagy István könyvében, a *Bajkúti Szűzanya, könyörögi éretünk!* címűben; míg a kevésbé ismerteket a néprajztudomány művelői most kezdik felfedezni, feltárni.

Barna Gábor könyvében foglalkozik a középkori külszázági zarándoklatok történetével, melyek kezdetben a Szentföldre, Jézus életének szent helyeihez vezettek, majd az ezredforduló táján Rómába, az apostolfejedelmek sírjához. A római zarándoklatok a pápák által bevezetett jubileumi szentévekben sokasodtak meg. A Rómába zarándokló magyarok előszeretettel keresték fel Bariban myrai Szent Miklós ereklyéit, illetve Loretóban Szűz Mária názáreti házáat. Az ide történő „zarándoklatoknak feltétlenül erős törökellenes jelentése volt, amely a loretoi Szent Szűz kultuszában is kifejezésre jutott”. A spanyolországi Santiago de Compostellában Szent Jakab apostol – ő a zarándokok védőszentje –, kegyhelyének felkeresését már 1140-ből dokumentálja a szerző, míg a középkori magyarság legkedveltebb német kegyhelyének Aachent nevezi meg. A ma is oly népszerű osztrák Máriacell már a XIV. századtól látogatott. Lengyelország legismertebb Szűzanya-kegyhelyére, Czestochowába is igen korán, már a XVI. században eljutottak, ahol a kegyképet „a hagyomány szerint Szent Lukács evangélista festette az

angyalok segítségével. Szűz Mária názareti házában, mégpedig egy Szent József által készített asztallapra”.

A magyarországi búcsújáró helyek közül a középkorban igencsak látogatott volt Szent István székesfehérvári sírja, Szent Imre herceg sírja ugyanott, Szent László sírja Nagyváradon, Szent Margit Nyulak szigeti sírja, a Szent Vér ereklyék kegyhelyei Bátán, Kassán, Garamszentbenedekben, Ludbregben, Kapisztrán Szent János sírja Újlakon (Ilok).

A XV. századtól már a Mária-kultusz kilombosodását figyelhetjük meg, ami a török korban igazi erőre kap, „hiszen Mária a törökellenes harc égi támogatója”. Kegyhelyei gyorsan gyarapszanak. A kora újkor törökellenes vallási fegyverei éppen a Mária-szim-bólumok. Ilyen volt a Loreói Boldogasszony; igen elterjedt volt s maradt is a Napbaöltözött Asszony, a Havi Boldogasszony, a Maria-hilf Segítő Szűzanya és a Pócsi Mária tisztelete. Mindezek napjainkig meghatározó tényezői népi vallásosságunknak.

Barna Gábor könyvének második részében a búcsújárás néprajzi sajátosságait vizsgálja. A terminológiai bevezető után szól a szent helyre vezető, gyalogosan megtett út szerepéről, a kialakult zarándokutakról, a búcsús menetről, a menetben vitt szobrokról, lobogókról, a kegyhelyre érkezés és beköszönés módjáról, a zarándokok elszállásolásáról, a kegyhelyi hajnalvárás, napfelkelte-szemlélés szokásáról, a szent helyek kegyképeiről, kegyzobroiról, az Öltötetű Mária-szobrokról, az ünnepi nagymisékről, a körmenetekről, gyónásról, böjtről és a búcsúval kapcsolatos sok más mozzanatról, szokásról.

A mintegy négyezer oldalas könyvet sok szép, színes és számtalan fekete-fehér illusztráció, térkép teszi élvezetesebbé, szemléletesebbé. A könyv végén Szilárdfy Zoltán közreadja nyolcvankét ismertebb magyarországi kegykép és -szobor fényképét, azok tipológiáját és jelentését. E rész művészettörténeti szempontból nagy hozadék a kiadványnak és sok hasznos információt kínál az olvasónak. A szerző által ajánlott irodalomjegyzék pedig szinte kimeríthetetlen forrása a népi zarándoklatokkal és a laikus vallásossággal foglalkozó műveknek. Valóságos címtár.

SILLING István

A GYERMEKLELEK TÁJAI

Kontra Ferenc: *Kalendárium*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1993

A *Kalendárium* a kettősségek könyve.

A kettősségek sorát azzal kezdeném, hogy nemcsak prózaíró műve a kötet. Kontra, ki elsősorban prózaíró, annyira lírikus alkat is, aki novelláit, elbeszéléseit költői eszközökkel is igyekszik formálni. Másodsorra említhetjük a műfaji kérdéseket, a Kontra-kötetek mindenkori dilemmáját. A Forum regénypályázatán díjat nyert könyve, a *Drávaszögi keresztek* inkább novellaciklus, mintsem teljes értékű regény, míg a *Nagy a sátán birodalmának* novellái regényre jellemző összefüggéseket mutatnak. Műfaji szempontból talán mégis az *Ősök jussán* a legproblematikusabb, szinte nem volt recenzens, aki ne próbálta volna a kötet novelláit más műfajba sorolni. A *Kalendárium* a szerzői meghatározás szerint gyermekkori történeteket tartalmaz, melyek egy évkönyv keretébe ágyazódnak, az évnvi cseperedés története mögött azonban a természet változásának, örök